MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA IJTIMOIY KO'NIKMALARNI O'YIN FAOLIYATI ORQALI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Ibrohimova Gulbadanbegim Shuhratjon qizi
NamDPI Maktabgacha ta'lim kafedrasi o'qituvchisi
E-mail:gulbadanbegimibrohimova2000@gmail.com
Tel: +998 93 058 21 25

Annotatsiya. *Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy ko'nikmalarni o'yin faoliyati orqali shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari tahlil qilingan. Ijtimoiy ko'nikmalarning tarkibiy qismlari, ularning 5–7 yoshda rivojlanish xususiyatlari yoritilgan, tarbiyachi faoliyati va o'yin muhitiga qo'yiladigan talablar asoslangan. Bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini kuzatish uchun uch darajali mezonlar tizimi va amaliy tavsiyalar taklif etilgan.*

Kalit so'zlar: *maktabgacha ta'lim, ijtimoiy ko'nikmalar, o'yin faoliyati, hamkorlik, muloqot, pedagogik shart-sharoitlar, tarbiyachi.*

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ПОСРЕДСТВОМ ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. *В статье анализируются педагогические условия формирования социальных навыков у детей дошкольного возраста средствами игровой деятельности. Раскрыты компоненты социальных навыков и особенности их развития в 5–7 лет, обоснованы требования к деятельности воспитателя и игровой среде. Предложены трёхуровневые критерии наблюдения за социальными навыками детей и практические рекомендации.*

Ключевые слова: *дошкольное образование, социальные навыки, игровая деятельность, сотрудничество, общение, педагогические условия, воспитатель.*

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPING SOCIAL SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN THROUGH PLAY ACTIVITIES

Abstract. *The article analyzes the pedagogical conditions for developing social skills in preschool children through play activity. It describes the components of social skills and their*

development at the ages of 5–7, and substantiates requirements for teacher practice and the play environment. A three-level set of observation criteria and practical recommendations are proposed.

Keywords: *preschool education, social skills, play activity, cooperation, communication, pedagogical conditions, teacher.*

Kirish

Maktabgacha yosh davri shaxsning ijtimoiy rivojlanishida hal qiluvchi bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bola tengdoshlari va kattalar bilan muloqotga kirishishni, o‘z his-tuyg‘ularini anglashni, boshqalarning holatini tushunishni hamda jamoaviy qoidalarga amal qilishni o‘rganadi [5; 10]. Tadqiqotlarga ko‘ra, maktabgacha yoshda shakllangan ijtimoiy kompetentlik keyinchalik bolaning maktabga moslashuvi, tengdoshlari bilan munosabatlari va o‘zlashtirishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi [10; 12; 15].

O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta’limni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda: “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunda maktabgacha ta’lim uzluksiz ta’lim tizimining dastlabki bosqichi sifatida belgilangan [1], maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim-tarbiya jarayoni “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi asosida tashkil etiladi [2]. Shu bilan birga, ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantirishning aniq pedagogik shart-sharoitlarini va bolalar xulqini kuzatish mezonlarini birgalikda ko‘rib chiqish masalasi dolzarbligicha qolmoqda.

Tadqiqotning maqsadi – maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy ko‘nikmalarni o‘yin faoliyati orqali shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlarini asoslash. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: ijtimoiy ko‘nikmalarning tarkibiy qismlarini aniqlash; o‘yinning ijtimoiy rivojlanishdagi o‘rnini nazariy jihatdan asoslash; pedagogik shart-sharoitlarni ajratib ko‘rsatish; kuzatish mezonlarini taklif etish.

Ijtimoiy ko‘nikma tushunchasi I.A. Zimnyaya tomonidan ko‘nikmaga berilgan ta’rif asosida – maqsadli takrorlash orqali takomillashtirilgan, ongli nazoratni kam talab qiladigan harakat sifatida – tushunilishi mumkin [7]. Xorijiy tadqiqotlarda ijtimoiy ko‘nikmalar muloqot, hamkorlik, o‘zini tutish, mas’uliyat, hamdardlik kabi yo‘nalishlar bo‘yicha baholanadi [11]. Madaniy-tarixiy yondashuvda bolaning ijtimoiy tajribasi dastlab odamlar o‘rtasidagi munosabatlarda paydo bo‘lib, keyin bolaning ichki imkoniyatiga aylanishi ta’kidlanadi [3]. Ijtimoiy o‘rganish nazariyasi esa kattalar va tengdoshlar xulqini kuzatish va taqlid qilishning ahamiyatini ko‘rsatadi [8].

Tahlil qilingan manbalar asosida maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy ko‘nikmalarning quyidagi tarkibiy qismlarini ajratish mumkin:

- muloqot ko‘nikmalari – suhbatni boshlash, tinglash, savol berish va javob berish;

- hamkorlik ko‘nikmalari – umumiy maqsadga birlashish, rollarni taqsimlash, navbat kutish, bir-biriga yordam berish [6; 16];
- hissiy holatni tushunish – o‘z va boshqalarning his-tuyg‘ularini aniqlash va nomlash [10];
- o‘zini boshqarish – qoidaga amal qilish, impulsni jilovlash, nizoni hal etish [13];
- prosotsial xulq – hamdardlik bildirish, yordam berish, bo‘lishish.

D.B. Elkonin syujetli-rolli o‘yinni maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati deb hisoblagan: bunday o‘yinda bola rolni qabul qiladi, boshqa o‘yinchilar bilan harakatlarini muvofiqlashtiradi va yashirin qoidalarga bo‘ysunadi [4]. L.S. Vygotskiy o‘yinni bolaning “proksimal rivojlanish zonasi”ni yaratuvchi faoliyat sifatida baholagan [3]. Empirik tadqiqotlar ham bu fikrni qo‘llab-quvvatlaydi: murakkab sotsiodramatik o‘yin bolalarning o‘zini boshqarish ko‘nikmalari bilan bog‘liq ekanligi aniqlangan [13]. M. Parten kuzatuvlariga ko‘ra, bolalarda o‘yin shakllari yakka va yonma-yon o‘yindan hamkorlikdagi o‘yinga qarab rivojlanadi [9]; keyingi tadqiqotlar bu o‘tish qat'iy ketma-ketlikda emas, vazifa va sherikka qarab o‘zgarib turishini ko‘rsatgan [14]. Demak, o‘yin ijtimoiy ko‘nikmalarni mashq qilishning tabiiy, ammo pedagogik jihatdan boshqarilishi zarur bo‘lgan muhitidir.

Nazariy tahlil natijalariga ko‘ra, o‘yin orqali ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantirishning samaradorligi quyidagi pedagogik shart-sharoitlar bilan bog‘liq:

- Ijtimoiy-hissiy muhit. Guruhda do‘stona munosabat, o‘zaro hurmat va xavfsizlik muhitining yaratilishi bolalarning muloqotga kirishishi uchun asos bo‘ladi [10].
- Tarbiyachining namunasi. Bolalar kattalar xulqini kuzatish orqali o‘rganganligi sababli, tarbiyachining muloqot madaniyati, nizoni hal etish usuli va hissiy munosabati bolalar uchun model vazifasini bajaradi [8].
- O‘yin muhiti va materiallar. Birgalikda foydalaniladigan o‘yin materiallari, rolli o‘yin burchaklari va jamoaviy topshiriqlar bolalarni hamkorlikka undaydi.
- Faoliyatning izchil murakkablashuvi. Juftlikdagi topshiriqlardan kichik guruh, so‘ngra jamoaviy o‘yinlarga bosqichma-bosqich o‘tish [16].
- Ko‘nikmalarni aniq o‘rgatish. O‘yin oldidan va o‘yin oxirida muloqot qoidalari, nizoni hal qilish usullarini muhokama qilish; ijtimoiy-hissiy o‘qitish dasturlari samarali ekanligi meta-tahlillarda ko‘rsatilgan [12; 17].
- Oila bilan hamkorlik. Bolaning o‘yin va muloqot ko‘nikmalarini uyda ham mustahkamlash uchun ota-onalarni qo‘llab-quvvatlash.

- Kuzatish va baholash. Bolalar xulqini muntazam, tizimli kuzatish va natijalarni hisobga olib rejalashtirish.

Pedagogik jarayonni rejalashtirish va natijalarni kuzatish uchun ijtimoiy ko'nikmalarning uch darajali mezonlari taklif etiladi (1-jadval). Mezonlar xorijiy baholash tizimlarida ajratilgan yo'nalishlarga [11] va yuqorida keltirilgan tarkibiy qismlarga asoslangan hamda 5–7 yoshdagi bolalar xulqini tarbiyachi tomonidan kuzatish uchun mo'ljallangan.

1-jadval. Ijtimoiy ko'nikmalarni kuzatish mezonlari

Mezon	Past daraja	O'rta daraja	Yuqori daraja
Muloqotni boshlash va davom ettirish	Tengdoshiga o'zi murojaat qilmaydi, faqat kattalar yordamida muloqotga kiradi	Ba'zan murojaat qiladi, ammo suhbatni uzoq davom ettira olmaydi	O'zi murojaat qiladi, savol beradi, suhbatni qo'llab-quvvatlaydi
Hamkorlik va rollarni taqsimlash	Alohida yoki yonma-yon o'ynaydi, umumiy maqsadga e'tibor bermaydi	Kattalar yordamida rollarni taqsimlaydi	Rollarni o'zi kelishib taqsimlaydi, o'z navbatini kutadi
Hissiy holatni tushunish	Boshqalarning his-tuyg'ularini sezmaydi	Aniq (quvonch, g'azab) holatlarni ajratadi	Sabablarini tushuntiradi, hamdardlik bildiradi
O'zini boshqarish, qoidaga amal qilish	Qoidani tez-tez buzadi, nizoga kirishadi	Eslatma bilan qoidaga amal qiladi	Qoidaga mustaqil amal qiladi, nizoni so'z bilan hal qiladi
Yordam berish va qo'llab-quvvatlash	O'zi yordam taklif qilmaydi	So'ralganda yordam beradi	O'zi yordam taklif qiladi, boshqalarni qo'llab-quvvatlaydi

Jadvaldan foydalanishda tarbiyachi bolani kamida 2–3 haftalik muddatda turli vaziyatlarda (erkin o'yin, jamoaviy topshiriq, kundalik tartib lahzalari) kuzatishi tavsiya etiladi, chunki ijtimoiy xulq vaziyatga bog'liq [11].

- Kun tartibiga haftasiga kamida bir necha marta juftlik va kichik guruhdagi o‘yin-topshiriqlarni kiritish.
- Tarbiyachilar uchun nizolarni vositachilik qilish va hissiy holatlarni nomlashga o‘rgatish bo‘yicha metodik mashg‘ulotlar o‘tkazish.
- Rolli o‘yin burchaklarini yangilab turish va bolalarga o‘yin syujetini o‘zlari rejalashtirishga imkon berish.
- Ota-onalar bilan uchrashuvlarda bolaning ijtimoiy ko‘nikmalari bo‘yicha kuzatuv natijalarini muhokama qilish.

Xulosa

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy ko‘nikmalar muloqot, hamkorlik, hissiy tushunish, o‘zini boshqarish va prosotsial xulqdan iborat ko‘p komponentli tizim bo‘lib, ular asosan o‘yin faoliyatida shakllanadi. Ularni samarali rivojlantirish uchun ijtimoiy-hissiy muhit, tarbiyachi namunasi, mos o‘yin muhiti, faoliyatning izchil murakkablashuvi, ko‘nikmalarni aniq o‘rgatish, oila bilan hamkorlik va tizimli kuzatish kabi pedagogik shart-sharoitlar zarur. Taklif etilgan uch darajali mezonlar tarbiyachilarga bolalar rivojini kuzatish va pedagogik jarayonni rejalashtirishda yordam beradi. Keyingi tadqiqotlarda ushbu shart-sharoitlar va mezonlarni pedagogik tajriba orqali sinovdan o‘tkazish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. Ta’lim to‘g‘risida: 2020-yil 23-sentyabrdagi O‘RQ-637-son. Toshkent, 2020.

2. O‘zbekiston Respublikasida Maktabgacha Ta’limning “Ilk Qadam” Milliy O‘quv Dasturi /Uchinchi Nashri/.Toshkent – 2026.

3. Выготский Л.С. Игра и её роль в психическом развитии ребёнка // Вопросы психологии. 1966. № 6. С. 62–76.

4. Эльконин Д.Б. Психология игры. М.: Педагогика, 1978.

5. Мухина В.С. Детская психология. М.: Просвещение, 1985.

6. Смирнова Е.О., Холмогорова В.М. Межличностные отношения дошкольников: диагностика, проблемы, коррекция. М.: ВЛАДОС, 2003.

7. Зимняя И.А. Педагогическая психология. М.: Логос, 2004.

8. Bandura, A. (1977). Social learning theory. Prentice-Hall.

9. Parten, M. B. (1932). Social participation among pre-school children. Journal of Abnormal and Social Psychology, 27(3), 243–269.

10. Denham, S. A. (1998). Emotional development in young children. Guilford Press.

11. Gresham, F. M., & Elliott, S. N. (2008). Social skills improvement system: Rating scales manual. Pearson.

12. Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. Child Development, 82(1), 405–432.

13. Elias, C. L., & Berk, L. E. (2002). Self-regulation in young children: Is there a role for sociodramatic play? Early Childhood Research Quarterly, 17(2), 216–238.

14. Rubin, K. H., Bukowski, W. M., & Parker, J. G. (2006). Peer interactions, relationships, and groups. In N. Eisenberg (Ed.), Handbook of child psychology: Vol. 3 (6th ed., pp. 571–645). Wiley.

15. McClelland, M. M., & Morrison, F. J. (2003). The emergence of learning-related social skills in preschool children. Early Childhood Research Quarterly, 18(2), 206–224.

16. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1999). Learning together and alone (5th ed.). Allyn & Bacon.

17. Webster-Stratton, C., Reid, M. J., & Stoolmiller, M. (2008). Preventing conduct problems and improving school readiness. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49(5), 471–488.

18. Ibrahimova G. (2026). FORMATION OF COOPERATION SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN: A THEORETICAL, METHODOLOGICAL, AND PRACTICE-ORIENTED FRAMEWORK. https://doi.org/10.67620/sai.57b0021

19. G. Sh. Ibrahimova. (2025). IMPROVING THE PROCESS OF USING NEW ADVANCED PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact Factor: 8.036*, *14*(01), 27–29. Retrieved from https://www.gejournal.net/index.php/IJSSIR/article/view/2550